

Tuppen har gifte foreldre, Lillemor sambuande

Ingvild Hauge

Tuppen og Lillemor bur gård i gård, i 1999 som tidlegare. Tuppen bur saman med begge foreldra sine. Det same gjer Lillemor. Tuppen har ein bror, det har Lillemor òg. Det er éin skilnad i familiesituasjonen: Foreldra til Tuppen er gifte med kvarandre, medan Lillemor sine foreldre er sambuarar.

Om Tuppen og Lillemor hadde budd ved sida av kvarandre for ti år sidan, i 1989, var det større sjanse for at begge foreldrepåra hadde vore gifte. I 1989 hadde nærare 80 prosent av alle norske barn foreldre som var gifte med kvarandre. I dag gjeld det berre 65 prosent. Mange av dei som tidlegare ville ha gifta seg, er i dag i staden sambuarar. Aukn i sambuarpar med barn har vore langt sterkare enn den generelle aukn i sambuarpar dei seinare åra (Statistisk sentralbyrå 1999a).

Tala stadfestar den allmenne oppfatninga av at familiemønsteret i Noreg har forandra seg dei siste 10-20 åra. Sambuarskapet som samlivsform og familietype har blitt stadig vanlegare og meir akseptert. Lillemor ville ha vore eit "uekte" barn for nokre år sidan, medan færre lyfter på augnebryna i dag.

Prosentdelen barn med sambuande foreldre auka med 8 prosentpoeng på ti år, opp frå 5 prosent. Samstundes som dette er ein monaleg auke, tyder det også at nedgangen for barna med gifte foreldre ikkje blir dekkja opp av aukn for barn med sambuande foreldre. Det har òg vore ein auke på nær 4 prosent-

Tabell 1: Barn 0-17 år, etter familietype. Heile landet. 1989-1999. Prosent

	I alt	Gifte foreldre	Sambuande foreldre	Mor	Far	Mor/far med steforeldre ¹ og andre
1.1.1989	100	78	5	12	2	4
1.1.1991	100	75	6	14	2	4
1.1.1993	100	71	8	15	2	4
1.1.1995	100	69	10	15	2	4
1.1.1997	100	67	12	16	2	4
1.1.1999	100	65	13	16	2	4
Endring	0	-13	9	4	0	1

¹ Kan vere både gifte foreldre og sambuande foreldre (med minst eitt felles barn). Kjelde: Barnestatistikk, SSB.

poeng for barn som bur saman med berre ein forelder, det vil seie med mor i dei fleste høve.

Ein del sambuarar gifter seg etter ei tid, slik at det kan bli vanlegare med gifte foreldre når barna blir

Datakjelder

Barnestatistikken baserer seg på data frå Det sentrale folkeregisteret. Barnestatistikken viser kven barn bur saman med, det vil seie at familieforholda blir skildra ut frå barnet sin synsvinkel. Det er barnet som er eining i denne statistikken, til skilnad frå til dømes familiestatistikken der familien er telle-eining. Barnestatistikken kan gi eit noko meir nyansert bilete av dagens familiemønster enn det familiestatistikken kan. Statistikken har tiårsjubileum i år, og den blir laga kvart år frå no av.

Barnestatistikken gir eit bilete av mønsteret i barn sine familieforhold per ein fastsett dato. Med barn meiner vi i denne samanhengen personar i alderen 0 til og med 17 år som er registrert busette på same adresse som foreldra og som ikkje er gifte eller har fått egne barn.

Omgrep

Desse familietypane finst i barnestatistikken:

- Gifte foreldrar
- Sambuande foreldrar
- Mor
- Far
- Mor/stefar
- Far/stemor
- Andre. Andre omfattar barn som bur aleine med sysken eller saman med berre stemor/stefar. Det kan også vere barn i barneheim eller adoptivbarn der adopsjonen ennå ikkje er formelt i orden.

Med foreldrar i barnestatistikken meiner vi barnet sine biologiske foreldrar eller adoptivforeldrar om ikkje anna er nemt. Som biologiske foreldrar vil også nokre ikkje-biologiske fedrar bli tald med, som følgje av "pater est"-regelen for barn fødd i ekteskap. "Pater est"-regelen er regelen om at mannen som mora er gift med ved fødselen, blir rekna som far til barnet.

Sambuarar er ei underregistrert gruppe. Gruppa fangar berre opp sambuarar som har minst eitt barn felles og som dessutan er registrert busette på same adresse. Barn som er registrerte som busette saman med berre den eine forelderen, kan i røynda også bu saman med far eller mor. Dette er tilfelle der sambuande foreldrar ikkje er registrert busette på same adresse og av den grunn ikkje vert fanga opp av statistikken. Barna kan òg bu saman med mor eller far sin nye sambuar.

Sysken er heimebuande sysken uansett alder. At sysken er heimebuande vil seie at dei er registrert busette på same adresse. Ein skiljer ikkje mellom heil-, halv- og ste-sysken her.

eldre eller får sysken. Det er likevel ein klar auke i talet på barn som bur saman med dei sambuande foreldra og syskena sine. Lillemor har altså større sjanse - faktisk er sjansen firedobla - for å ha eitt eller fleire sysken buande saman med seg og dei sambuande foreldra, i dag sett i forhold til 1989.

Småbarn meir og meir eit sambuarfenomen...

År for år er fleire barn fødd utanfor ekteskap, og i 1998 gjaldt dette nær halvparten av alle fødde. Dette er ei utvikling som har funne stad gradvis dei siste 30 åra. Frå 1991 har prosentdelen fødte utanfor ekteskap lege over 40 prosent, og i 1998 altså nærare 50 prosent (Statistisk sentralbyrå 1999b).

Tidlegare var dette forbunde med "skam og fortvilning" medan det i dag er ganske så akseptert. Tidleg-

are tydde det ofte at den uekte ungen vart buande saman med mor si og at mora sine utsikter til ekteskap vart mindre. På slutten av 1990-talet er eit barn fødd utanfor ekteskap oftast fødd inn i eit sambuar-skap. Fødde av einslege mødre i tradisjonell forstand er under 10 prosent av alle fødte (Statistisk sentralbyrå 1998).

Dess yngre Lillemor er, dess meir truleg er det at ho har sambuande foreldrar. Ved inngangen til 1999 hadde fire av ti spedbarn sambuande foreldrar. Ti år tidlegare gjaldt dette to av ti. Sambuarskapet som foreldreform og familieform er altså i ei akselererande utvikling.

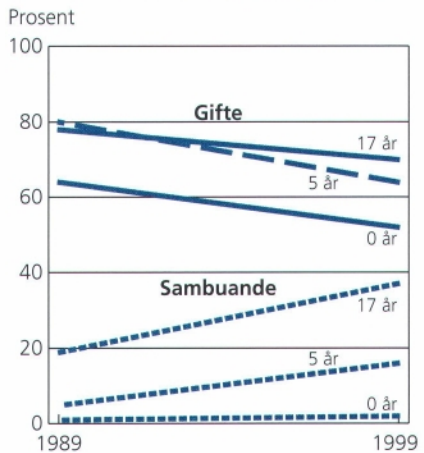
Dess eldre barna er, dess færre bur saman med sambuande foreldrar. 5-åringane frå 1989 var barn av sambuande foreldrar i 5 prosent av tilfella, medan endå færre 17-årin-

gar budde saman med ugifte, sam-buande foreldrar. Prosentdelen barn med sambuande foreldrar au-ka i alle aldersgruppene frå 1. ja-nuar 1989 til 1. januar 1999, men altså mest for dei yngste barna. Denne skilnaden kan blant anna forklarast med at nokre sambuarar vel å gifte seg etterkvart, slik at dei på det viset skifter frå éin familie-type til ein annan. Ei anna forkla-ring er at sambuarskap tross alt ikkje har vore ei vanleg samlivs-form så lenge, slik at det tek tid før dei første sambuarpara får barn i tenåra.

...som blir godteke

Kor vidt sambuande foreldrar vil halde fram med å vere sambuande framfor å gifte seg i åra som kjem, er eit spørsmål. Haldningsendrin-gar tyder i alle fall på at det er meir aksept for barn i sambuarforhold no. I etterkrigstida har sambuar-skap både vorte meir vanleg og meir godteke. Og det er fleire som meiner at sambuarforhold med og utan barn er like akseptabelt som ekteskap (NOU 1999).

Figur 1: Prosentdel barn 0, 5 og 17 år med gifte og sambuande foreldrepar. 1. januar 1989 og 1999

Kjelde: Barnestatistikk

Sosiale normar og forventningar endrar seg over tid og festar seg, innan dei endrar seg att. Pionerane blant sambuarane støtte på større motstand enn dagens stabilisatorar gjer. Konkubinatparagrafen - om forbodet mot ugift samliv - vart ikkje oppheva før i 1972. Den hissig debatten kring såkalla papirlause ekteskap har nok lagt seg, noko som tyder på at fenomenet anten har gitt seg - og det gjeld jo *ikkje* for sambuarskap - eller at problemet ikkje vert sett på som eit problem lenger.

Tuppen bur altså saman med gifte foreldrar. Gifte foreldrar er det vanlegaste uansett kor gamal ho er. Men dess eldre, dess fleire barn har gifte foreldrar, som tala i neste døme syner. La oss seie at Tuppen er under eitt år gamal: Foreldra til Tuppen gjer henne til éin blant dei 64 prosentane som hadde gifte foreldrar i 1989 eller til éin av dei 52 prosentane som hadde gifte foreldrar i 1999. Om Tuppen var 17 år på dei to tidspunkta, ville prosenttala ha vore høvesvis 78 og 70 prosent.

Ein eller to foreldrar? To...

Om lag 80 prosent av alle barn under 18 år bur saman med begge foreldra. Talet låg i overkant av 80 prosent ved starten av tiårsperioden frå 1989 og i underkant ved slutten av perioden. Å bu saman med to vaksne, som begge er foreldra, er altså framleis langt det vanlegaste. Både Tuppen og Lillemor følgjer straumen i så måte. For stefamiliar har det ikkje vore nokon store endringar dei siste ti åra, så auken må vere for barn som bur hos ein einsleg førsørgjar og for barn i sambuarfamiliar med "mine" og "dine" barn (men ikkje "våre").

Skilsmissetala set preget sitt på familiane og skaper fleire barn med einslege foreldrar, pluss fleire sjan-

ser for samansette familiar, såkalla rekonstituerte familiar. For 1989 viser utrekningar at 39 prosent av ekteskapa inngått dette året, kan komme til å ende i skilsmisse. Skilsmissemønsteret i 1997 tyder på at 44 prosent av ekteskapa kan ende i brot. Desse utrekningane er framskrivingar som baserer seg på dagens skilsmissemønster, og dei reknar prosentdelar i eit tenkt ekteskapskull. Det er altså *ikkje sikkert* at dette faktisk skjer. Ikkje noko ekteskapskull har til no komme opp i fullt så høge prosentdelar skilsmisser.

Uansett, dess fleire skilsmisser, dess større sjanse er det for at også fleire barn vil vere involverte i familieoppløysinga. Og dess større sjanse er det for at barn bur saman med berre mor eller far, eller mor/far og hennar/hans nye partner.

Tala for 1997 viser at det var barn i nær fire av fem ekteskap som enda med skilsmisse. 10 300 barn under 18 år opplevde at dei vart råka av skilsmisse. Dette utgjorde drygt 1 prosent av alle barn under 18 år i Noreg i 1997 (Statistisk sentralbyrå 1999c).

I tillegg kjem brot i sambuarskap. "...[B]ruddfrekvensen blant samboende med barn er 2-3 ganger så høy som blant ektepar med barn. Det betyr at barn med samboende foreldre har betydelig høyere sjanse for å oppleve at foreldrene går fra hverandre enn barn med gifte foreldre. Av alle foreldrebrudd (skilsmisser og brutte samboerforhold) utgjør brudd blant samboere en stadig økende andel" (NOU 1999, s. 133). Lillemor har altså større sjanse enn Tuppen for å oppleve at foreldra går frå kvarandre.

At sambuarbrota kjem i tillegg til skilsmisssene vil etter alle solemer-

ker føre til at fleire barn i alle aldrar opplever familieoppløysing. At brotrefrekvensen er så høg kan òg føre til at barna som vert råka, er yngre. Sambuarutvalet såg på dette og kom fram til følgjande: "Av barn som var fire år i 1988, hadde omtrent 7 prosent opplevd foreldrebrudd mot 11 prosent av fireåringene i 1996. Av barn som var 16 år i 1988, hadde 15 prosent opplevd foreldrebrudd mot 20 prosent av 16-åringene i 1996." (NOU 1999, s. 136). "Brudd i samboerskap skjedde tidlig i barnas liv. 10 prosent av dem som ble født i samboerskap, hadde opplevd foreldrebrudd innen de var 2 ½ år. Først ved 8 års alder hadde en like stor andel av barna født i ekteskap opplevd det samme..." (NOU 1999, s. 137).

...eller ein...

Prosentdelen barn som bur hos mor har stige frå 7 til 10 prosent på ti år. Dette gjeld for barn som bur saman med mor og sysken. For barn buande saman med mor og utan heimebuande sysken var det berre ei lita endring, under 1 prosent. Færrest barn med berre mor og ingen sysken på same adresse var det i 1989, flest i 1993 og 1995. Prosentdelen var då noko over 6 prosent.

At eit barn bur saman med mor si tyder ikkje naudsynleg at det ikkje er ein vaksen mannsperson i den næraste krinsen til barnet. Far er framleis med i biletet (som oftast), og mor kan ha fått ny sambuar. Det kan altså vere to vaksenpersonar på same adresse som barnet. Spørsmålet er kor mange av dei som er der som kan knyttast til barnet i eigenskap av å vere forelder.

Av fleire grunnar kan vi rekne med at talet på sambuarpar er for lågt.

Talet på barn som bur saman med ein forelder og hans/hennar nye sambuar, er vanskeleg å måle utifrå registerinformasjon, se elles ramma om Omgrep. Folke- og bustadteljinga i år 2000 vil gi betre oversikt over samansette familiar.

Veninna til Tuppen og Lillemor bur hos far sin. For henne og hennar like har ikkje ti år forandra mykje. Det er framleis om lag 1 prosent barn som bur saman med far og med og utan sysken, det vil seie til saman 2 prosent.

...eller ein forelder og ein annan vaksen?

Om lag 4 500 barn bur saman med far og stemor. Barn som bur saman med mor og stefar, på den andre sida, talde 39 000 i 1999 mot 25 800 i 1989. Prosentdelen barn som bur saman med mor og stefar (gift med mor eller sambuar med mor og med minst eitt felles barn) har likevel berre auka med 1 prosent i tidsperioden. Såleis er det ikkje blant dei største endringane i barn sine familieforhold. Ei intervjuundersøking frå 1996 viser at alderen på barna spelar inn når det blir spørsmål om samansette familiar: "Derimot er det en høyere andel av 6- og 10-åringene som bor i sammensatt familie, vel 8 prosent sammenlignet med 2,5 prosent blant 4-åringene" (Jensen og Clausen 1997, s. 31).

Intervjuundersøkinga om barn sine oppvekstforhold fann blant anna dette: "Det er ofte framhevet at ett av problemene med foreldrebrudd er at barn får mindre kontakt med de mannlige kjønnsrollemodeller. Men barn kan leve i hushold med menn, selv om disse ikke er barnets far. ... [D]et er en høyere andel barn som bor med en mann i husholdet, enn andel barn som bor med far... Men vi ser også at det er

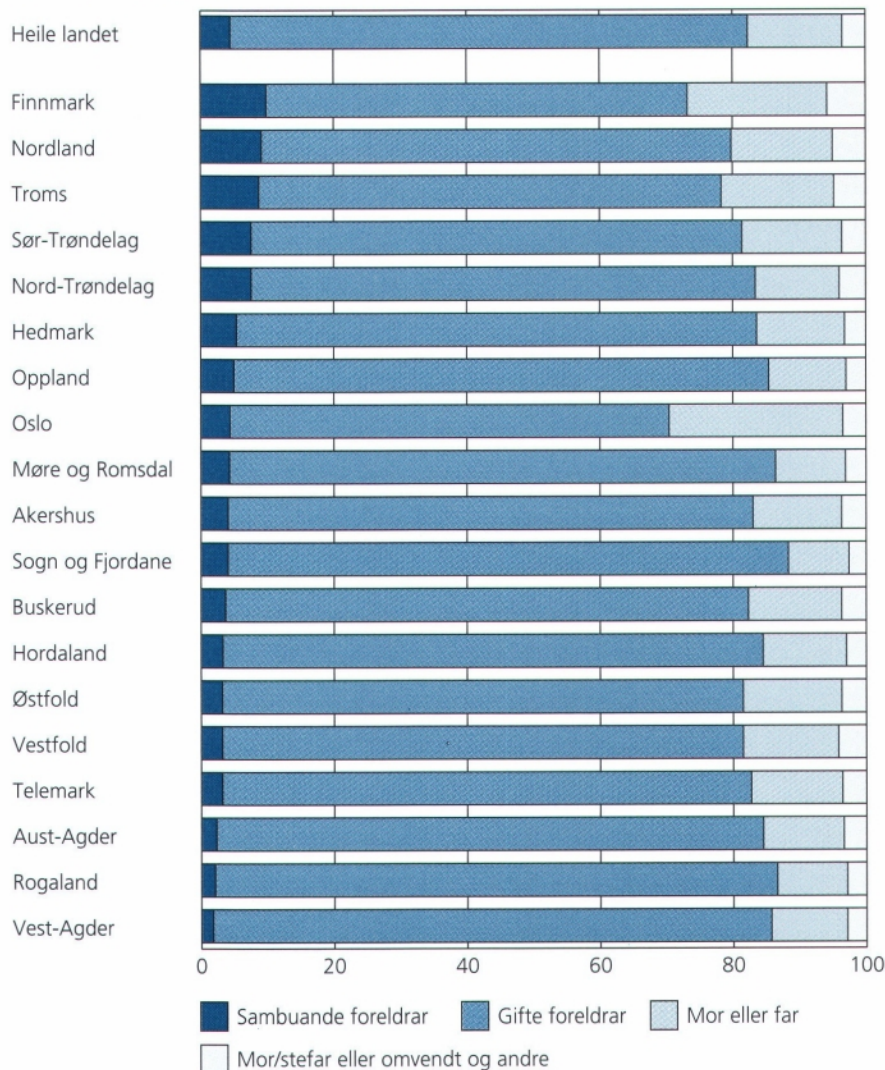
en nedgang i andel barn som bor med mann i husholdet, fra 93 prosent i 1988 til knapt 90 prosent i 1996. Dette avspeiler selvfølgelig den utvikling vi har sett tidligere, i retning av en økning i andel barn som bor med én voksen." (Jensen og Clausen 1997, s. 39).

Nord-Noreg og Sør-Vestlandet i motsette endar

Lillemor har flytta inn i gården ved sida av Tuppen i løpet av tiårsperio-

den. Lillemor sine foreldrar budde tidlegare i Nord-Noreg. I Nordland budde ein av ti av barna hos sambuande foreldrar for ti år sidan. Om Lillemor hadde blitt buande der, ville ho vore blant dei 21 prosentane som hadde sambuande foreldrar i 1999. Dei nordlegaste fylka låg på toppen i prosentdel barn med sambuande foreldrar i heile perioden.

Figur 2: Barn 0-17 år, etter kven dei bur saman med. Fylke. 1. januar 1989. Rangert etter sambuande foreldrar. Prosent

Kjelde: Barnestatistikk

Agderfylka og Rogaland har hatt den største prosentdelen barn med gifte foreldrar heile tida. Samstundes gjorde sambuarskapet sitt inntog her òg; i siste tiår auka prosentdelen barn med sambuande foreldrar med om lag 5 prosentpoeng, opp frå 2.

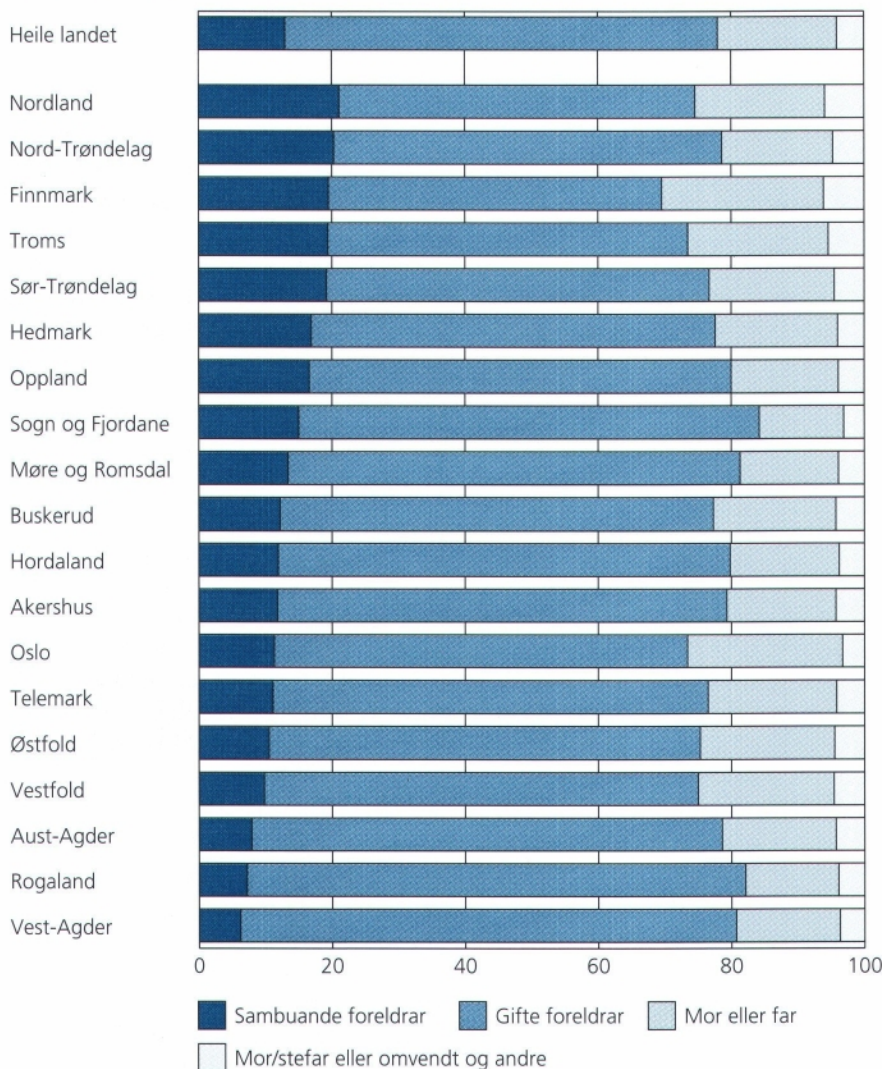
Finnmark hadde færrest barn med gifte foreldrar for ti år sidan og har det fortsatt i dag. Prosentdelen er

no nede i 50 prosent. Sjølv om Finnmark har det lågaste talet på barn med gifte foreldrar og er blant fylka med dei høgaste tala for sambuarforeldrar, er det andre fylke som kan skilte med den største endringa. Hedmark noterer seg med størst skilnad mellom 1989- og 1999-tala for barn med gifte foreldrar. Oppland ligg også høgt oppe, på nivå med nedgangen i Nord-Trøndelag og Nordland. Hedmark,

Oppland og Sogn og Fjordane ligg òg på nivå med Nord-Noreg når det gjeld oppgangen i barn av sambuarforeldrar.

Akkurat som Tuppen og Lillemor i barnesongen: Ei ny Tuppen og ei ny Lillemor kjem til å bu vegg i vegg 10-20 år frå no. Om dei også vil vere Tuppen-med-gifte-foreldrar og Lillemor-med-sambuande-foreldrar er usikkert. Både ei vidare endring og ei frysing av familiemønsteret frå 1999 er mogleg.

Figur 3: Barn 0-17 år, etter kven dei bur saman med. Fylke. 1. januar 1999. Rangert etter sambuande foreldrar. Prosent

Kjelde: Barnestatistikk

Litteratur

Jensen, An-Magritt og Sten-Erik Clausen (1997): *Barns familier. Samboerskap og foreldrebrudd etter 1970*, NIBR Prosjektrapport, 1997:21.

NOU (1999:25): *Samboerne og samfunnet*, Barne- og familiedepartementet, Oslo.

Statistisk sentralbyrå (1998): *Sosialt utsyn 1998*, Statistiske analyser 22.

Statistisk sentralbyrå (1999a): *"En halv million samboere"*, Ukens statistikk 9/99.

Statistisk sentralbyrå (1999b): *"Lavere fødselstall"*, Ukens statistikk 21/99.

Statistisk sentralbyrå (1999c): *Sivilstands- endringer 1997*, Aktuelle befolkningstall 9/98.

Ingvild Hauge

(ingvild.hauge@ssb.no) er konsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk.